

8. Л.С. Методы, задачи и некоторые из итогов экспериментальной педагогики / Л.С. // Вестник воспитания. – 1908. – № 5. – С. 46–82.

9. Материалы об организации музейной и экскурсионной работы. – 1919. – Ф. 820. – Оп. 1. – Спр. 1б. – 112 арк.

10. Мироносицкий П. Детские игры, как фактор воспитания / П. Мироносицкий // Педагогическая мысль. – 1919. – № 1–3. – С. 49–57.

11. Організація питань в справі позашкільної освіти // Педагогічний журнал для вчителів початкових шкіл. – 1917. – № 7–12. – С. 81–87.

12. Осоков И. По пути к новой школе // Учитель и школа. – 1919. – № 2–3. – С. 17–21.

13. Первый всероссийский съезд по педагогической психологии // Вестник воспитания. – 1906. – № 7. – С. 145–165.

ІНОЗЕМЦЕВА С.В.

СПЕЦИФІКА РОБОТИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З ПІДЛІТКАМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ У 90-Х РР. ХХ СТ.

Як свідчать інформаційні джерела, в Україні, як і в усьому світі, унаслідок впливу багатьох чинників збільшилася кількість людей-інвалідів і дітей з особливими потребами. Перед державою особливо гостро постає питання про забезпечення рівних прав і можливостей дітей і молоді з особливими потребами в новій соціальній ситуації, створення умов для повноцінного життя, здобуття освіти, оволодіння професією, їх успішної інтеграції в суспільство. З огляду на це, особливого значення набуває організація соціально-педагогічної роботи з підлітками зазначеної категорії.

Ефективність соціально-педагогічного впливу на підлітків з особливими потребами залежить не лише від упровадження нових форм, методів і технологій, а й від ретельного вивчення та використання педагогічно цінної спадщини минулого. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває вивчення та аналіз досвіду організації роботи соціальних педагогів з підлітками з особливими потребами в історичній ретроспективі.

Аналіз науково-педагогічних джерел дає змогу стверджувати, що проблеми організації соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами перебували в центрі уваги представників вітчизняної й зарубіжної прогресивної педагогічної думки минулого.

Проблемам з'ясування змісту, напрямів, ефективних форм і методів соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дітей присвятили свої праці М. Барахтян, О. Безпалько, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, А. Малько, І. Трубавіна, С. Хлебик, М. Фірсов, Л. Штефан та ін.

Мета статті полягає в аналізі наукових та історико-педагогічних джерел з проблем організації соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в спеціальних навчальних закладах України у 90-х рр.

XX ст., визначенні змісту, напрямів, основних форм і методів соціально-педагогічної діяльності із зазначеною категорією дітей.

З проголошенням Україною незалежності розпочався наступний етап розбудови вітчизняної соціально-педагогічної теорії та практики, започаткування її нових засад. У цей період соціальна педагогіка була визнана самостійною галуззю педагогічного знання, оформились професії “соціальний педагог” та “соціальний працівник”, кваліфікаційні характеристики яких були затверджені Кабінетом Міністрів України у 1994 р., а в Законі “Про освіту” (1996 р.) було визнано статус соціального педагога як педагогічного працівника.

Характерною особливістю періоду 90-х рр. XX ст. було те, що до об’єктів соціально-педагогічної діяльності (сліпі, слабкозорі, глухонімі, слабкочуючі, оглухлі, сліпоглухонімі, розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями мови, опорно-рухового апарату, зі складними дефектами розвитку, з порушеннями емоційно-вольової сфери, з порушеннями поведінки) додалися діти-інваліди.

Крім соціальних педагогів, соціально-педагогічний вплив на дітей з особливими потребами в спеціальних навчально-виховних закладах здійснювали: заступник директора з виховної роботи, викладачі та вихователі, класні керівники, керівники гуртків і секцій, бібліотекар, медичний працівник, шкільний психолог, працівники шкільних психолого-медико-педагогічних комісій та соціальних служб, представники учнівського органу самоврядування, представники батьківського комітету [8].

Починаючи з другої половини 1990-х рр., мережа спеціальних шкіл почала поповнюватись закладами нового типу: навчально-реабілітаційними та медико-реабілітаційними центрами, освітніми комплексами (дошкільний навчальний заклад – спеціальна школа), гімназіями, класами при загальноосвітніх школах і групами при ПТУ.

Перехід загальноосвітньої школи на 12-річний термін навчання зумовив розробку проекту “Положення про спеціальні загальноосвітні школи-інтернати”, в якому обґрунтовано нову структуру кожного виду спеціальної школи, диференційовано терміни навчання учнів початкової, основної, повної середньої шкіл, уточнено зміст, мету й завдання соціально-педагогічної діяльності з кожною категорією дітей.

Мета соціально-педагогічної діяльності з дітьми з особливими потребами у 90-х рр. XX ст. полягала в усебічному розвитку особистості, розкритті та реалізації її потенційних можливостей, сприянні соціальній адаптації й інтеграції в суспільство та вимагала від соціальних педагогів виконання певних завдань, таких як: розробка засобів ранньої діагностики; створення банку даних про дітей з особливими потребами; рання корекція психофізичних відхилень розвитку; підвищення ефективності лікувально-профілактичної роботи; створення законодавчої бази для спеціальної освіти; забезпечення всебічного розвитку підлітків зазначеної категорії; поліпшення можливостей для комплексної реабілітації; формування компенсаторних засобів діяльності; охорона, збереження та зміцнення фізичного

здоров'я вихованців; забезпечення всіх категорій дітей технічними засобами; зміцнення матеріально-технічної та навчальної бази спеціальних закладів; підвищення ефективності працевлаштування; здійснення соціалізації учнів шляхом засвоєння ними соціального досвіду, розвитку комунікативної діяльності й навичок спілкування; формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в загальноосвітніх закладах; організація наукових досліджень у галузі соціально-педагогічної діяльності; збереження та примноження досвіду корекційного навчання й виховання; надання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги; активне залучення сім'ї та громадськості до розв'язання соціально-педагогічних завдань, здійснення посередницької діяльності; проведення консультацій з різних питань; розробка, обґрунтування та впровадження варіативних моделей спеціальної освіти [3].

Уся робота соціального педагога з підлітками з особливими потребами будувалась на традиційних принципах: єдності діагностики й корекції відхилень у розвитку, виховання в діяльності, індивідуально-диференційованого підходу, інтеграції освітньої діяльності з виробничою працею, соціальної спрямованості навчально-виховного процесу, комплексного підходу до реалізації потенційних можливостей у процесі навчання й виховання, забезпечення рівних можливостей, гуманізації соціально-педагогічного впливу, цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій, використання співпереживання, систематичного аналізу вихованцем власних і сторонніх дій та вчинків, активного впливу вихователів на вихованців [2].

Особливого значення набуває принцип корекційно-виховного спрямування соціально-педагогічного впливу, який полягав у подоланні або послабленні інтелектуальних недоліків, розвитку розумової сфери дітей при засвоєнні соціального досвіду.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності соціальних педагогів була діагностика, а саме: розробка фундаментальних і прикладних проблем медико-психолого-педагогічної діагностики, що сприяло подальшому розвитку класифікації дітей з особливими потребами.

Вагомим внеском для підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності з дітьми з особливими потребами була розробка "Концепції спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні на найближчі роки та перспективу" та комплексної програми "Соціально-психологічна підтримка і реабілітація осіб з вадами психічного і фізичного розвитку" [9].

Безпосередньо освітня допомога не вирішувала проблем відновлення психофізичних функцій дитини, але, передаючи знання та формуючи певні навички і вміння, соціальний педагог сприяв інтеграції підлітків з обмеженими можливостями в суспільство.

Актуальною залишалася проблема підготовки випускників спеціальних шкіл до трудової діяльності та самостійного життя. На етапі вибору професії значно підвищувалась роль соціального педагога [7].

Найвищим рівнем соціально-трудової та професійної адаптації підлітків з психофізичними вадами соціальні педагоги вважали їх інтеграцію в суспільство [3]. На початку 1990-х рр. під впливом демократичних реформ у суспільстві були зроблені перші спроби інтегрованого навчання дітей з особливими потребами.

Не менш важливим напрямом діяльності соціальних педагогів у досліджуваній період було забезпечення захисту інтересів і охорони прав дитини з особливими потребами [5].

Посередницький напрям роботи соціального педагога передбачав активізацію діяльності всіх суб'єктів соціально-педагогічного впливу, а саме: спеціальних служб, установ, фондів, громадських об'єднань, батьків тощо.

Важливим напрямом роботи соціального педагога було надання психологічної допомоги, спрямованої на регуляцію емоційного стану учнів, профілактику можливих психологічних ускладнень, корекцію несприятливого психологічного стану, що виник за певних умов. При цьому використовувались методи консультування, надання термінової допомоги, підтримки дитини після стресу [4].

Наступний напрям роботи соціальних педагогів у спеціальних школах у 90-х рр. ХХ ст. полягав в організації проведення лікувально-оздоровчих і санітарно-гігієнічних заходів, а саме: проведення фізичних вправ, фізхвилинок, фізіотерапії, залучення до фізичної праці в побуті та сільському господарстві, організацію літніх оздоровчих таборів, походів, медикаментозного лікування [4; 6].

Отже, вивчення й узагальнення науково-педагогічної літератури [4, с. 133; 5; 8] дає можливість виокремити такі напрями соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами у 90-х рр. ХХ ст., як: діагностичний; корекційний; оздоровчий; навчально-виховний; профілактичний; реабілітаційний, соціально-правовий; охоронно-захисний; допоміжний (надання допомоги у визначенні та розв'язанні проблем дитині та її сім'ї); консультаційний; науково-методичний; соціально-аналітичний; просвітницький.

Вивчення та аналіз науково-педагогічної літератури досліджуваного періоду [1; 4] дав змогу виокремити такі групи методів соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в спеціальних навчальних закладах у 90-х рр. ХХ ст., як:

– діагностичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, моделювання, проектування, анкетування, інтерв'ю, соціометрія, моніторинг, індивідуальні та групові тести, психомалюнок);

– методи соціального виховання: формування свідомості (переконавання, бесіда, диспут, приклад, порада, пояснення, навіювання тощо), організація діяльності (доручення, гра, залучення до корисної діяльності), стимулювання доцільної поведінки (заохочення, створення ситуації успіху, осуд, організація змагання), взаємодопомога, психотерапія, наставництво, шефство;

– методи соціального перевиховання (корекції): руйнування негативного типу характеру (метод “вибуху”, “реконструкція” характеру), перебудова мотиваційної сфери та самосвідомості (перенавчання, переконання, переорієнтація, переключення, прогнозування наслідків негативної поведінки), перебудова життєвого досвіду (розпорядження, обмеження, перенавчання);

– методи самовиховання: самооцінка, самоорганізація, самоконтроль, самокорекція.

У 90-х рр. ХХ ст. науковці роблять спроби згрупувати організаційні форми соціально-педагогічної роботи й класифікують їх на колективні (спрямовані на організацію спілкування та взаємодії підлітків), групові (об’єкти впливу розбиваються на групи, які отримують певні завдання), індивідуальні (передбачають безпосередній вплив на кожну дитину).

Організація соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в зазначений період відбувалась у груповій та колективній формах. Але все частіше застосовувалася індивідуальна форма діяльності у випадках, коли дитина мала складні дефекти й була не здатною до навчання в групі або класі; коли вона навчалася вдома або потребувала індивідуальної психолого-педагогічної, логопедичної, корекційної допомоги, яка доповнювала б фронтальні заняття.

До традиційних додаткових форм організації соціально-педагогічного впливу в спеціальних школах належали екскурсії, додаткові заняття, позакласна робота (позакласне читання), самопідготовка. Як допоміжні форми використовували факультативи, гурткову роботу, позакласні заходи (олімпіади, змагання, фестивалі творчості, конкурси, виставки робіт дітей, тематичні вечори, походи тощо).

Таким чином, робота соціальних педагогів з підлітками з особливими потребами в спеціальних навчальних закладах у 90-х рр. ХХ ст. будувалась на педагогічно обґрунтованому виборі змісту, форм, методів і засобів діяльності, які забезпечували одержання учнями необхідних знань і вироблення вмінь, корекцію вад їхнього психофізичного розвитку, підготовку до самостійного життя і праці в суспільстві.

Висновки. Отже, спеціально організована соціально-педагогічна робота з підлітками з особливими потребами в навчальних закладах відкриває нові перспективи щодо підвищення ефективності корекційно-виховної роботи, використання компенсаторних можливостей для інтенсифікації загального розвитку й пізнавальних здібностей учнів, підготовки їх до самостійної праці. Творче використання історичного досвіду має визначати напрями подальшої роботи щодо вдосконалення змісту, форм, методів і технологій соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами з урахуванням сучасних тенденцій розвитку спеціальної освіти.

Література

1. Артющкіна Л.М. Соціальний педагог школи: теорія та практика роботи : навч.-метод. посіб. для студ. спец. “Соціальна педагогіка” / Л.М. Артющкіна. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – 124 с.

2. Бех І.Д. Принципи організації виховного процесу у спеціальних школах / І.Д. Бех // Початкова школа. – 1995. – № 2. – С. 6–8.
3. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти / В. Бондар // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 2–5.
4. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Ю.В. Василькова. – 2-е изд., испр. – М. : Академия, 2004. – 160 с.
5. Зверева І.Д. Соціально-педагогічний захист дитинства / І.Д. Зверева // Рідна школа. – 1994. – № 3–4. – С. 18–20.
6. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 1999. – № 4. – С. 2–8.
7. Про стан і перспективи розвитку державної підтримки дітей з психофізичними вадами // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 20. – С. 3–14.
8. Соціальна педагогіка : конспект лекцій : в 2 ч. / [уклад. А.О. Малько]. – Х. : ХДІК, 1998. – Ч. 1: Основи соціальної педагогіки. – 59 с.
9. Цільова комплексна програма “Соціально-психологічна допомога і реабілітація осіб з вадами психічного і фізичного розвитку” // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 20. – С. 15–30.

ОВЧАРОВА О.М.

ЗАВДАННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Аналіз наукових праць видатних радянських педагогів щодо морального виховання в другій половині ХХ ст. (М. Болдирєва, І. Мар'єнка, В. Рогожкіна, Л. Рувинського, І. Варламова) дав можливість визначити педагогічні основи досліджуваної проблеми: мету, завдання, структуру, зміст, принципи морального виховання учнівської молоді, але неможливо зупинитись лише на особливостях морального виховання того часу, актуально проаналізувати моральне виховання сучасної молоді та зіставити з вихованням радянської молоді.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі завдань морального виховання в радянській школі та розкритті відповідних проблем сучасної молоді.

Моральне виховання виконує певні завдання, пов'язані з процесом цілеспрямованого впливу на особу, з метою залучення її до набутого суспільством соціального та морального досвіду, до встановлених норм моральної поведінки, формування в особистості відповідних моральних якостей, принципів.

Основою морального виховання в радянські часи є ідеологічне виховання – оволодіння марксистсько-ленінською ідеологією, озброєння людини розумінням основних закономірностей суспільного розвитку та вищих цілей, що стоять перед нашим суспільством. Це завдання особливо важли-